

1977, când a fost lansată și cartea sa. I-am luat atunci un amplu interviu. La un moment dat, Guillermou a scos din buzunar o ediție liliput a poeziilor lui Eminescu datorată lui Ibrăileanu și ne-a mărturisit – mie și prietenului Daniel Dimitriu – că poartă tot timpul la el acea cărticică, de mai multe decenii. Glasul îi tremura și ochii i se umeziseră. Din păcate, satisfacția sa de a-și vedea cartea tipărită și în românește (după 14 ani de la apariția ei la Paris) a fost umbrată de amputarea amintită. Întâmpinat la gară de directorul Editura **Junimea**, Mircea Radu Iacoban, care i-a înmânat la coborârea din vagon cartea, Guillermou a răsfoit-o cu înfrigurare în mașină. Văzând că lipsește capitolul **Doina**, indignat, a cerut să fie condus înapoi la

gară. Iacoban i-a spus că nu este tren la acea oră pentru București, reușind, în cele din urmă, să-l instaleze la hotel. Profesorul nu s-a lăsat și a dat telefon la Ambasada țării sale, de unde, relatează Mircea Radu Iacoban, i s-a spus că situația trebuie înțeleasă și i s-a precizat cu subînțeles că se află doar la 17 km de „mărețta Uniune...”. Guillermou, cu aerul ingenuu al omului de bibliotecă, s-a putut convinge apoi că „ceva mai încolo”, peste Dealul Sorogarilor, străbătut și contemplat de atâtea ori de Eminescu și Creangă, începe uriașul imperiu... Astăzi, când **Doina** este din nou pusă la zid de „cominterniștii mutanți”, oare ce imperiu i-am mai putea arăta regretatului Alain Guillermou?!

Dumitru Matală

POETUL, OPERA ȘI VIAȚA

Cu un an în urmă, sub același titlu și în aceeași revistă („Pro Saeculum” nr. 4, iunie 2005), semnalam apariția unei ample culegeri de texte și documente care purta un ambițios enunț: **Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu** (tipărită sub egida Academiei Române, la editura „Saeculum I.O.”). Era, pur și simplu, o lucrare nu numai de proporții, ci și de pionierat în istoria literaturii și culturii române. De proporții, deoarece numai pentru a înmănunchea articolele – și memoriile – și corespondența – și studiile scrise despre viața și opera marelui nostru poet între 1866 și 1900, prin urmare doar în secolul XIX, fuseseră nevoie de trei volume. De pionierat, pentru simplul motiv că, până la cei doi îngrijitori ai ediției, I. Oprîșan și Teodor Vârgolici, nu se mai încumetase nimeni la o întreprindere de asemenea dificultăți și dimensiuni. Până și ei, de altfel, în pofida seriozității și acribiei lor, unanim recunoscute, fuseseră siliți să declare deschis că nu avuseseră nici „forța omenească să căutăm toate textele împrăștiate în presa secolului XIX”, nici „mijloacele de a publica o asemenea lucrare exhaustivă”. Dar, oricum, începutul era făcut, iar în munca de cercetare nu prea îți poți permite să te lași dezarmat nici de ce a rămas în urma ta și nici de ceea ce te mai șteaptă.

Cu atât mai mult cu cât, dacă pentru secolul XIX, fuseseră, de bine – de rău, suficiente cele trei volume, pentru secolul XX era de-a dreptul imposibilă o apreciere, fie și selectivă, fie și aproximativă. Ca dovadă, cele cinci volume ale **Corpusului...**, tipărite la aceeași editură, „Saeculum I.O.”, n-au izbutit să acopere nici măcar un deceniu al acestui secol, ci s-au oprit, deocamdată, la anul 1908. Ceea ce ar însemna că, dacă secolul XIX se dovedise la limita de sus a puterilor omenești, însă fusese de-acum escaladat, secolul următor se anunța fără nici o exagerare copleșitor. Iar asta mai cu seamă că, după câte se pare, dintre cei doi îngrijitori ai ediției, de la volumul al treilea încoace n-a mai rămas decât unul.

Nu mai că nici acest obstacol n-ar fi de natură să dezarmeze sau să ridice stavile de netrecut. Așa cum argumentează I. Oprîșan în prefața la cel dintâi volum, începutul secolului XX a însemnat, practic, „relansarea” lui Eminescu în conștiința românească, momentul în care „primii cercetători au avut

revelația unui nou Eminescu, a unei personalități profund frământate, nu numai de problemele creației sale, ci și de destinul țării și de soarta poporului de care era legat prin întreaga lui ființă.” Și pe bună dreptate: dacă la sfârșitul secolului XIX, prin comentariile pe marginea vieții și operei poetului, ne aflam încă în imediata lui actualitate, o dată cu secolul XX pășim hotărât în posteritatea lui.

Care sunt, în cazul ăsta, dovezile ce au făcut posibilă *revelația unui nou Eminescu*? După părerea cercetătorului, meritul principal îi aparține mentorului „Junimii”, lui Titu Maiorescu, care donează, încă din anul 1902, Academiei Române, manuscrisele poetului, însoțite de o scrisoare mai mult decât elocventă. Pentru a ne face o imagine fidelă, se cuvine s-o și reproduc aici: „De la Mihail Eminescu posed – dăruite mie de dânsul în diferite ocazii – multe manuscrise, parte poezii publicate, parte încercări, fragmente și variante de poezii nepublicate, parte studii, traduceri și articole în proză. Toate aceste manuscrise, așa cum se află: în cărți cartonate, în caiete cusute și în foi volante, vi le trimit alăturat și le dăruiesc la rândul meu Academiei Române pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunțite asupra vieții și activității marelui nostru poet.” Din acel moment, așadar, opera lui Eminescu putea fi studiată cu adevărat, în articulațiile sale profunde, nu doar sub efectul unor impulsuri ale inspirației capricioase, ci și sub aspectul unei munci laborioase pe care poetul o cheltuia pe manuscris.

Aproape concomitent apare, în „Noua revistă română”, un *apel literar*, „către cunoscuții și către cunoscătorii lui Mihail Eminescu”, sub semnătura lui Ion Scurtu, pe atunci student al Facultății de litere de la Lipsca. Din dorința de a scrie o *monografie* pe care voia s-o predea ca teză de doctorat la universitatea germană, el adresează într-adevăr un apel, „numeroșilor prieteni și cunoscuți ai poetului, colegilor săi de studiu, colegilor săi de bibliotecă și de învățământ din Iași, colegilor săi gazetari din București” – cu rugămintea de a-i comunica tot ceea ce li se pare demn de interes. Iar argumentul îi apare – lui, atunci, ca și nouă, astăzi – de o incontestabilă evidență: „Când se tratează de studiul unui scriitor atât de mult

și atât de scump nouă, cum este Eminescu, orice știre inedită asupra lui este de folos. Monografiile literare se pot scrie numai cu ajutorul a zeci de colaboratori, modești dar zeloși, și munca acestora este totdeauna o muncă nu numai de valoare, ci de-a dreptul indispensabilă.“ Se poate spune că sub aceste două precepte, conturate încă de la începutul secolului, au evoluat apoi cercetarea – și studierea – și analizele – și exegezele, atât ale operei cât și ale vieții poetului, de-a lungul întregului veac al douăzecilea.

Desigur, asta nu înseamnă că toate textele din aceste volume se ridică la o reală ținută teoretică sau că pătrund în esența fenomenului eminescian. Din contră, multe din ele se recomandă ca simple note sau comentarii, encomiastice – ocazionale – conjuncturale, pe când altele nu depășesc nivelul unor încercări modeste și bine intenționate. Numai că demersul unui autentic cercetător literar este tocmai acela de a configura, pe cât posibil, ansamblul, în interiorul părților lui componente, în at-mos-fe-ra care i-a dat naștere. Dintre textele *de serviciu* răsar obligatoriu cele de o mai mare putere de rezistență. Dacă, de pildă, interpretările comparatiste, de genul ***Eminescu și Alecsandri*** sau ***Eminescu și Coșbuc*** erau în primele trei volume numai câteva, în următoarele cinci numărul lor este sensibil în creștere. Mai mult decât atât, ele își extind aria de cuprindere și la nume de notorietate ale literaturii și filosofiei germane: ***Eminescu și Lenau*** (Raicu Ionescu-Rion), ***Schiller – Alecsandri – Eminescu*** (G.P. Salviu), ***Eminescu și Schopenhauer*** (Ion Scurtu), ***Kant și Eminescu*** (Rădulescu-Pogoneanu). De aici se ajunge firesc la nevoia traducerii operei eminesciene în limba germană, pentru care pledează Ilarie Chendi, într-un articol intitulat ***Literatura eminesciană germană***. „Cu cât traducerile vor fi mai bune, cu atât mai evidentă va apărea înrudirea lui Eminescu cu unii din scriitorii germani, poate cu cei postclasici mai mult.“ Este astfel avansată logic ideea ***Europeanismul și Eminescu***, într-un alt articol, în care Toma Dragu, comentând, în 1903, o recentă versiune a liricii eminesciene în franceză, susține categoric: „Se deschid largi porțile europeanismului celui mai mare gânditor pe care l-a avut românimea, Eminescu“.

Profunde sau minore, prin așezarea lor între copertele aceluiași volume textele antologate câștigă un inedit avantaj. Așa cum erau, risipite în paginile publicațiilor, ele se și pierdeau în timp, în anonim, pe când acum, alăturarea lor îmbracă o nebănuită semnificație. Regăsim astfel, unul după altul, articole sau simple recenzii care dezvăluie teritorii neașteptate ale creației eminesciene, chiar dacă le punctează numai: ***Lirismul lui Eminescu*** (Alex. Fredmann); sau ***Metrica eminesciană*** (Alexandru Bogdan); sau ***Amorul în poezia lui Eminescu*** (M. Niculescu); sau ***Eminescu și teatrul*** (I. Borcea); sau ***Domnia cuvântului*** (Raicu Ionescu-Rion); sau ***Prin Eminescu s-a revoluționat felul de a scrie poezie*** (Gh. Panu); sau ***Geniu pustiu. Roman inedit*** (Ion Scurtu). Tot așa, mai multe titluri evocă momente din biografia poetului, prezența lui la Blaj, la Cernăuți, la Putna, în Banat, întâmplări din copilăria lui, prietenia dintre Creangă și el. Destule altele dau la iveală pagini mai puțin cunoscute din activitatea sa socială și raporturile avute cu diverse realități ale vremii: ***Eminescu și tinerețea*** (Ion Scurtu); ***Eminescu și generația de astăzi*** (N. Iorga); ***Eminescu naționalist*** (I. Costa); ***Eminescu revizor școlar*** (Teodorescu-Kirileanu); ***Idei pedagogice de-a lui Eminescu*** (D. Teleor); ***Eminescu și istoria națională*** (Ion Scurtu), ba chiar ***Eminescu și poporul român*** (Teodoran). De o mare diversitate, toate laolaltă pun în lumină,

tocmai prin asta, mai multe unghiuri ale personalității poetului, mai multe laturi ale activității sale, iar așezarea lor într-un același *corpus* este ceea ce le conferă o surprinzătoare unitate.

Firește, nu poate fi trecută cu vederea în primul rând introducerea în sumar a unor cunoscute studii, de respirație și de profunzime, care de pe atunci începuseră să-și spună cuvântul, cu autoritatea semnăturii lor. Încă din 1892, într-o conferință rostită la Ateneu, Vlahuță lansa sintagma *Curentul Eminescu*, prin care susținea că „geniile mari răpesc și consumă în munca lor forța de creație a unei generații întregi“, dar se și pronunța împotriva unor *epigoni* ce mimau pesimismul autentic al poetului. Preluând expresia și continuând ideea (***Eminescu și curentul eminescian***), Dobrogeanu Gherea abordează și el, în 1897, chestiunea pesimismului, scoțând în evidență cauzele lui sociale: „Nesiguranța zilei de mâine“..., „luxul strălucitor, aprinzător de invidie amară“..., „sărăcia umiltoare, aprinzătoare de ură“. Pe scurt: „viața de azi a proletarului muncii intelectuale“. Preluând el însuși conceptul, în primii ani ai secolului XX, Lovinescu o face pentru a-l combate pe Gherea și a-și susține propriile puncte de vedere: „Pesimismul lui (Eminescu) are cauze adânci psihologice și nicidecum sociale“... „Noi suntem aceia ce resfrângem o lumină asupra evenimentelor, și nu ele asupra noastră.“ Pentru a-și convinge cititorii, Lovinescu aduce drept exemplu războiul de la 1877 și modul cum a fost el reflectat de Alecsandri și Eminescu: „Cel dintâi se face cântărețul lui, cel de al doilea nici nu-l amintește, ceea ce ne arată că aceleași împrejurări nu pricinuesc aceleași resfrângeri asupra poezilor“.

La rândul lui, un prieten al poetului, Ioan Slavici, se lasă purtat, într-un frumos eseu intitulat ***Pesimismul lui Eminescu***, de zvonul unor argumente sentimentale când afirmă: „Temelia vieții sufletești a lui Eminescu era simțământul că Dumnezeu l-a făcut pe om bun, cu desăvârșire bun, și că buni se nasc toți oamenii. Numai nevoile vieții îi fac pe oameni răi; numai lupta pentru existență îi îndârjește; numai frecându-se mereu unii de alții se înhainesc.“ În sfârșit, Ibrăileanu, publicând, în 1901, studiul ***Curentul eminescian***, polemizează de data asta cu Vlahuță și demonstrează că „Eminescu a fost un om excesiv de sensibil, lipsit de voință“; că „lipsa de voință îl făcea să nu poată reacționa normal față de mizeriile vieții“ și că, deci, „neputând trăi viața și fiind îngrozitor a admite existența fericirii când tu nu o poți gusta, ajungi fatal să negi posibilitatea fericirii și deci valoarea vieții.“ Vor fi, acestea, pozițiile fundamentale pe care se vor situa și cercetătorii de mai târziu, când va veni vremea marilor exegeze. După cum vedem, însă, ele s-au conturat încă de pe atunci, de la cei dintâi ani ai posterității lui Eminescu.

Așa că pentru orice cercetător al operei marelui poet o lectură a acestui *corpus* este neapărat necesară. De-abia la sfârșitul ei vom putea spune că suntem în cunoștință de cauză cu o viață prea scurtă pentru un singur om și prea săracă pentru o operă precum aceea pe care ne-a lăsat-o. Vom putea, tot atunci, rosti, laolaltă cu Maioreșcu, chiar dacă el a spus-o cu mult înaintea noastră, încă din anul dispariției marelui poet: „Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești.“